

şimâl'e de sol tarafından yaratılanlar anlamını vermişlerdir (M. Reşid Rızâ, III, 389; Elmalılı, III, 2329).

Selefiyye'nin müteahhir dönem âlimlerince ileri sürülen görüş ise daha çok onların, ruhun bedenle birlikte yaratıldığı tarzındaki fikirleriyle irtibatlıdır (bk. İbn Kayyim, s. 252). Eğer bezm-i elesteki sözleşme birinci görüğe göre açıklanırsa ruhun önceden yaratıldığını kabul etmek icap eder ki onların kanaatine göre bu doğru değildir. Sünnî âlimlerin çoğuna göre ise ruhlara bedenlerden önce yaratılmıştır (Zemahşerî, I, 547). Esasen Selefiyye'nin bezm-i elestteki sözleşmeyi Allah'ın varlığı ve birliğine dair zaruri bilgilerin insan ruhunun derinliklerine yerleştirmesiyle açıklaması da dünyaya gelmelerinden önce ruhlara sözlü bir telkin yapılmasını gerektirir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın da belirttiği gibi (*Hak Dinî*, III, 2326-2327) bezm-i elestteki sözleşmenin keyfiyeti bilinmese bile bunun en azından bir "kelâm-ı nefsi" ile vuku bulduğunu kabul etmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, "rûh" md.; M. F. Abdülbâki, *Mu'cem*, "ahd", "mişâk" md.leri; *el-Mu'cemü's-şüfî*, s. 830-831, 1128; *el-Muvaţta'*, "Kader", 2; *Müsned*, I, 272; III, 127, 129; V, 135; VI, 441; Tirmizî, "Tefsîr", 8; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 28; İbn Ebû Asım, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/1980, I, 87, 89; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Şâkir), XIII, 222, 226, 241, 242, 244; a.m.f., *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 133-136; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Üsküdar Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 272^b-273^a; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, II, 96; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 153-156; Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-işârât* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1981, I, 585; Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. H. P. Linss), Kahire 1383/1963, s. 211-213; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 547; II, 128; İbnü'l-Cevzî, *Zâdû'l-mesrî*, III, 284, 286; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, XV, 46-50; Kurtubî, *el-Câmi'*, VII, 314; İbn Teymiyye, *Der'ü te'aruzil-'akl ve'n-naql* (nşr. M. Reşad Sâlim), Riyad 1979, VIII, 410-411, 414, 483-487; İbn Kayyim el-Cevziyye, *er-Rûh* (nşr. M. Üneys İyâde — M. Fehmî el-Mercânî), Kahire, ts. (Mektebetü'n-Nâsır), s. 252, 270-273; *Şerhu'l-'Akdîdeti'l-Şahâviyye* (nşr. Abdullâh et-Türkî — Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1408/1987, s. 208-211; Şarânî, *el-Yevâkîf ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, I, 114-116; İsmâil Hakkî Bursevî, *Râhu'l-beyân*, İstanbul 1389, III, 273, 275; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, IX, 103-104, 107-108; Meydânî, *Şerhu'l-'Akdîdeti'l-Şahâviyye* (nşr. M. Mutî el-Hafîz), Dimaşk 1402/1982, s. 80; Reşid Rızâ, *Tefsîrû'l-menâr*, III, 389; IX, 294, 387; Elmalılı, *Hak Dinî*, III, 2324-2331; Muhammedî er-Riyşehrî, *Mizânü'l-hikme*, Kum 1982, III, 101; Mustafa Sâminâ, "Rûz-i Elest", *Nesriyye-i Dânişkede-i Edebiyyât ve 'Ülâm-i İnsânî*, sy. 103, Tebriz 1974, s. 27 vd.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

□ EDEBİYAT. Bezm-i elest dinî-tasavvufî edebiyatta bazan yalnızca "elest" şeklinde geçer ve "bezm-i ezel" olarak da bilinir. Bezm-i elest terkihi kelime oyunları, edebî sanatlar, vezin ve kafiye endişesi vb. sebeplerle şiirde "bezm-i cân", "kâlû belâ" gibi çeşitli tamlama ve tabirler halinde de kullanılmıştır. Allah ile ruhlara arasındaki eski meclisi ifade eden bu terkihin yerine "belâ ahdi" (belî ahdi) şeklinin kullanıldığına da rastlanır.

Klasik Şark - İslâm edebiyatlarındaki yaygın anlayışa göre âşıklar sevgililerine elest bezminde âşık olmuşlardır. Elest günündeki ruhlara meclisinde âşık uyanık olduğunu, sevgilisini ilk defa orada gördüğünü ve görür görmez hemen âşık olduğunu söyler. Bu aşkın o günden beri sürüp geldiğini, aşk şarabının kendisine o gün içirildiğini ve cömertliğin o gün takdir edildiğini belirten âşık, sevgilinin en büyük âşığının da kendisi olduğunu ima eder. Âşığın elest günündeki uyanıklığı mecazidir, aslında âşık sevgilinin güzelliği karşısında sarhoş ve sergerdândır. Bu hal o günden beri devam ettiğinden âşığın olup bitenlerden haberi yoktur ve haberdar olmayı da istemez. Çünkü o gün herkes söz vermiş ve yemin etmiştir. Sevgilinin aşkına sadık kalacağına dair söz veren âşık da bunu yerine getirmek mecburiyetindedir.

Bazan işret meclisi (bk. BEZM-i CEM) ile bezm-i elest arasında bir ilişki kurulur. Aynı'nin, "Sâkî-i bezm-i eleste hem-dem idim bir zaman / İşte o günden beri hâtir-nişânımdır kadeh" beytinde de ifade edildiği gibi içki meclisinde bulunan unsurların bezm-i eleste de bulunduğu söylenerek oradaki içkiden ve sâkîden söz edilir. O gün içilen aşk şarabının verdiği sarhoşluğun da ebedî bir etkisi olduğu dile getirilir.

Elest bezminde "belî / belâ" (evet) diyenlerin mümin, "hayır" diyenlerin ise kâfir oldukları hususundaki halk inancı edebiyata da yansımıştır. Bu inanıştan dolayı âşıklar o mecliste sevgili yüzünden küfre düştüklerini söylerler. Nâilî'nin, "Gönül ki kâfir-i deyr-i elest olup kalmış / Bakıp cemâline sûret-perest olup kalmış" beyti bu hususu ifade etmektedir. Dinî-tasavvufî edebiyatta bezm-i elest ile ilgili daha değişik inanış ve görüşlere de rastlamak mümkündür. Âşık ruhlara dünyadaki hisse ve nasiplerinin bezm-i eleste paylaştırıldığını, akıl sahibi olanların o gün aşkı seçtiklerini anlatır. Ezel sâkîsinin sunduğu içki ile sar-

hoş olup hâlâ ayılmadığını belirten âşık, bu sarhoşluğun harâbat ehli olmakla dünyada da devam ettiğini çeşitli şekillerde ifade eder (ayrıca bk. MİSÂK).

BİBLİYOGRAFYA :

Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 307 vd.; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 76; Abdülbâki Gölpinarlı, *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İstanbul 1963, s. 192; a.m.f., *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 185; a.m.f., *Mesnevi ve Şerhi*, İstanbul 1985, I, 296-299; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 411; Şemsettin Kutlu, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1983, s. 501; Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı (Tahlil)*, Ankara 1987, s. 102; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, s. 153; Necmettin Halil Onan, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1940 — 2. bs. 1989, s. 232; Pakalın, I, 227-228; Ahmet Debbâğoğlu, "Bezm-i Elest", *TDEA*, I, 423-424.

İSKENDER PALA

BEZM ü REZM

(بزم و رزم)

Aziz b. Erdeşir Esterâbâdî'nin
(ö. 800/1398'den sonra)

Kadı Burhâneddin adına yazdığı
XIV. yüzyılın ikinci yarısına ait
Farsça tarih

(bk. ESTERÂBÂDÎ, Aziz b. Erdeşir).

BEZMİÂLEM VÂLİDE SULTAN

(ö. 1853)

Sultan II. Mahmud'un
"ikinci kadını"
ve Sultan Abdülmecid'in annesi.

Hayatına dair çok az bilgi vardır. Doğum yeri ve tarihi kesin olarak bilinmemekte, hakkındaki bazı kayıtlardan, küçük yaşta esirciler eliyle saraya câriye olarak teslim edilen bir Gürcü kızı olduğu anlaşılmaktadır. Sarayda yetiştirilip eğitildikten sonra Sultan II. Mahmud'un hanımı oldu; daha sonra ondan bir şehzade (Abdülmecid) dünyaya getirince "ikinci kadın"lığa yükseldi (25 Nisan 1823). Sultan Mahmud'un vefatından sonra, on altı yaşını henüz bitirmiş olan oğlu Abdülmecid tahta geçince Bezmiâlem de Vâlide Sultan ve Mehd-i Ulyâ-yı Saltanat unvanını kazandı (30 Haziran 1839). Daha çok Bezmiâlem Vâlide Sultan adıyla tanındı.

Tahta çıktığında Sultan Abdülmecid'in henüz çocuk denecek bir yaşta bulunması ve devlet işlerinde tecrübesiz olması, annesinin devlet ve hükümet işlerinde bizzat yol gösterici ve müessir rol

oyunmasına yol açtı. Vâlide Sultan hemen bütün hayatı boyunca bu rolünü başarı ile yerine getirdi. Padişahın memleket içindeki seyahatleri sırasında saray ve devlet işleriyle ilgilendi, gerektiğinde devlet ve hükümet erkânına emirler verdi, hatta resmî kabul ve ziyafetler de düzenledi. Vâlide Sultan yakalanmış olduğu amansız bir hastalık sonucunda 3 Mayıs 1853 günü Beşiktaş Sarayı'nda vefat etti ve aynı gün Sultan II. Mahmud Türbesi'ne defnedildi.

Bezmiâlem Vâlide Sultan akıllı, tedbirli, şefkatli ve cömert bir kadın, dünyevî hırs ve gösterişlerden kendini alıkoymaya muvaffak olmuş seçkin bir kimse idi. Bu özellikleriyle, Osmanlı tarihinde birtakım entrika ve desiseler yüzünden birçok fecaate sebep olan bazı kadınlardan tamamen ayrı bir şahsiyete sahipti. Oğlu Abdülmecid'in israf ve gösteriş iptilâsına bir ölçüde engel olabilmiş, gerektiğinde devlet işlerinde kendisine yardımcı olmuş, fakat mevkiini hiçbir zaman kötüye kullanmamıştır. Oğlunun padişahlığı sırasında devletin kendisine tahsis etmiş olduğu maaş ve diğer gelirlerini fakirleri doyurmak, ihtiyaçlarını gidermek, rahmet ve şükranla anılmasına vesile olacak pek çok hayır eseri yaptırmak yolunda sarfetmiştir. Bu arada tarikat erbabını gözetmeyi, tekke ve dergâhlara büyük ölçüde bağışlarda bulunmayı da ihmal etmemiştir. Bizzat mahalle aralarında dolaşarak fakir ve muhtaçlara yardım elini uzatması, yetim ve kimsesiz kızları evlendirmesi, borcunu ödemeye gücü yetmeyenlere ve hapse düşmüş kimselere çeşitli

malî ve nakdî yardımlarda bulunması (BA, İrade-Dahiliye, nr. 9035), ince ruhlu, şefkat ve merhamet sahibi bir insan olduğunu gösterir.

Vakıfları ve Hayır Eserleri. Bezmiâlem Vâlide Sultan ülkenin çeşitli yerlerinde pek çok hayır eseri ve vakıf meydana getirmiş, bunların devamlılığını sağlamak maksadıyla da gelir getiren çok sayıda emlak ve "nüküd-i mevkûfe" bırakmıştır. Kurmuş olduğu vakıfların bir kısmı ile bunların akarları, 1256-1267 (1840-1851) yılları arasında tanzim edilen ve on dört vakfiyeyi ihtiva eden 400 sayfalık bir vakıfnâmede tesbit ve tescil edilmiştir (vakıfnâmenin aslı ile bir sûreti Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndedir). Bu vakıfnâmede belirtilenlerin dışında Vâlide Sultan'ın daha birçok hayratı vardır. Ayrıca harap olmuş veya tamamen ortadan kalkmış pek çok eseri de tamir ve ihya ettirmiştir. Hayır eserlerinden önemli olan bazıları şunlardır:

a) **Hastahaneler.** 1. Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi. İstanbul'da Şehremini semtindeki Yenibahçe mevkiinde bugün de faaliyetini sürdüren bu hastahane, zamanına göre modern bir şekilde inşa ve teçhiz edilmiştir (4 Nisan 1845). "Hastahane" tabiri ilk defa bu müessesede kullanılmaya başlanmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi burada müslüman ve erkek olmak kaydıyla sadece muhtaç ve kimsesiz "garip"lerin parasız tedavi göreceği hususu vakfiye ve nizamnâmesinde şart koşulmaktadır. Vâlide Sultan, hastahänenin varlığının korunması ve hizmetin en iyi şekilde yürütülmesi için

Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın Gureba Hastahanesi'nde bugün müze olarak kullanılan odası - İstanbul

buraya zengin gelirli birçok vakıf bağışlamıştır. 2. Mekke'deki Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi. İnşasına Vâlide Sultan'ın sağlığında başlanan, ancak vefatından sonra yarıda kalan bu eser Sultan II. Abdülhamid tarafından tamamlanmıştır.

b) **Mektepler.** 1. Dârülmâârif (Vâlide Mektebi). Osmanlı Devleti'nde planı mektep olarak çizilip inşa edilen ilk büyük bina- dır. Rüşdiyeden daha üst seviyede üç yıllık tahsil veren ve değişik programla 20 Nisan 1850'de hizmete açılan bu mektep, hem devlet dairelerine memur kadrosu hazırlayan, hem de Dârülfünun'a "mukaddime ve mahrec" olmak üzere talebe yetiştiren bir müessese idi. Vâlide Sultan ayrıca bu mektep içinde bir litografya matbaası kurdurmuş ve kütüphanesine de 546 cilt değerli yazma kitap bağışlamıştır. İstanbul'da Sultan II. Mahmud Türbesi yanında (Cağaloğlu) bulunan ve günümüzde hâlâ ayakta olan bu mektepte 1933'ten bu yana İstanbul Kız Lisesi adı altında öğrenime devam edilmektedir. 2. Bezmiâlem Vâlide Mektebi. Beykoz Çubuklu'da yaptırılan bu mektep hakkında, Evkaf İdaresi tarafından kiraya verileceğine dair 15 Şubat 1332 (28 Şubat 1917) tarihli *Takvîm-i Vekâ-yi*'de yer alan resmî ilân kaydından başka bilgiye rastlanmamıştır. 3. Bezmiâlem Sıbyan Mektebi. İstanbul'da Edirnekapı Molla Aşkî mahallesinde 1844'te üstü ahşap ve bir dersane ile bir hoca odasından müteşekkil olarak inşa edilmiştir. 4. Bezmiâlem Sıbyan Mektebi (Yeşil Mektep). Dârülmâârif Mektebi'nin yanında ve onunla birlikte 20 Nisan 1850'

Bezmiâlem
Vâlide
Sultan
Vakfiyesi'nin
ilk iki sayfası
(VGMA,
nr. 11)

de açılmıştır. Dârülmaârif idâdîsi olarak kurulan bu mektebin asıl adı Yeşil Mektep'tir.

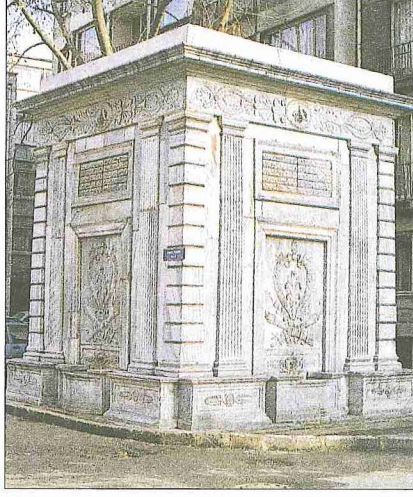
c) Camiler. 1. Dolmabahçe Camii (1853). İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nın yanında empire tarzında inşa edilen bu cami, Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın vefatından sonra oğlu Sultan Abdülmecid tarafından tamamlanmıştır. 2. Gureba Hastahanesi Camii (1845). Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi'nin hemen yanında ve ahşap çatılı olarak inşa edilen bu cami, 1845'te adı geçen hastahane ile birlikte aynı günde ibadete açılmıştır.

d) Köprüler. Galata Köprüsü (Cisr-i Cedîd veya Vâlide Köprüsü). Eminönü ile Karaköy'ü birbirine bağlayan bugünkü Galata Köprüsü'nün ilk kurucusu da Vâlide Sultan'dır. Köprü 1844'te ahşap dubalar üzerinde "sâbih" (yüzer) olarak yaptırılmış ve on sekiz yıl hizmet gördükten sonra günümüze kadar çeşitli tarihlerde yenilenmiştir.

e) Çeşmeler. Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın yaptırdığı veya tamir ettirdiği çeşme ve sebiller, geç devir Osmanlı hayır eserleri arasında önemli bir yer tutar. Bunlardan tesbit edilebilen on iki çeşme İstanbul'da, üç sebilin de ikisi Medine'de, birisi Kerbelâ'dadır.

1. Beşiktaş-Maçka'da Vâlide Çeşmesi (1255/1839). XIX. yüzyıl çeşme mimarisinin en güzel örneklerinden biri olarak halen ayakta. Meydan çeşmeleri sınıfına giren bu âbidevi esere izâfeten bulunduğu mahalleye de Vâlideçeşme denilegelmiştir. Suyu Sultan II. Mahmud Bendî'nden iki masura (sonra dört masura olmuştur) alınarak bağlanmış (*Vakfiyye*, s. 20-21), daha sonra çeşmeye Kadîm Taksim suyu, bu da kesilince Hamidiye suyu verilmiştir. Vâlide Sultan, her türlü bakım ve onarımın sağlanması için gereken masraflarla görevlilere ödenecek maaşları karşılamak üzere birçok yerden emlak satın almış ve bunları çeşmeye vakfetmiştir (*Vakfiyye*, s. 12-13).

Kare bir plan üzerinde kurulan ve dört cephesinde dışbükey birer tekne taşı ve lüle bulunan çeşme tamamen mermer kaplama olup empire üslûbunda inşa edilmiştir. En üst tarafında dört cepheyi dolanan bir mermer silme ile bunun altında Sultan Abdülmecid'in tuğraları, yanlarda ise kıvrık dal motifleri ve defne yaprağı şeklinde çelenkler görülmektedir. Köşelerde mermer kaplamalardan yapılmış düz başlıklı pâyeler yer alır. Ay-

Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi - Maçka / İstanbul

na taşı, çelenk şeklinde kabartma çiçekler ve bunun altında çapraz iki meşale ile rokoko tarzında süslenmiş olup üzerinde mermer kitâbe bulunmaktadır. Çelenğin iç kısmındaki kıvrılmış yapraklar, aynı şekilde lüle deliğinin iki yanında da yatay olarak devam eder. Tekne taşlarının yanlarında yine tekne taşı şeklinde ikişer seki mevcuttur. Ana yola bakan kitâbesinde şair Şükrî'nin ta'lik hatla yazılmış beş beyitlik manzumesi yer alır. Tarih beyti şöyledir: "Şükrîyâ târihini al gel sadâ-yı âbdan / Lûleden bu kevser âbı geldi cüyân eyledi".

Kitâbenin bulunduğu cepheye göre sol yüzünde bir tuğra ve bunun altında yine ta'lik hatla yazılmış Ziver Paşa'ya ait beş beyitlik diğer bir tarih kitâbesi bulunmaktadır. Bu kitâbenin son beytinin her iki mısraında da tarih düşürülmüştür: "Revân kılsın şeh-i âfâka cüy-i nusretin sübhân / Bu semti Vâlide Sultân kıldı âb ile dil-şâd".

2. Silivrikapı Uzunyusuf Mahallesinde Bezmiâlem Çeşmesi (1257/1841). Eski Lâlezar Camii sokağındadır. Kırkçeşme'den gelen suyu daha sonra kesilmiştir. Klasik üslûpta inşa edilen çeşmenin cephesi kesme taştandır. Bu haliyle XVI-XVIII. yüzyıla ait olduğu anlaşılan eseri Vâlide Sultan sadece ihya ettirmiştir. Kemerin hemen üstünde yer alan mermer kitâbenin ortasındaki oval bir çerçeve içinde Sultan Abdülmecid'in tuğrası bulunmaktadır. Ayna taşı sade, seki taşları kalındır. Çeşmenin altı beyitlik tarih ki-

tâbesi Ziver Paşa'ya aittir ve ortada yer alan tuğranın iki yanına ta'lik hatla altışar mısra halinde yazılmıştır. Tarih beyti şöyledir: "N'ola Ziver kulu târih-i tâmmın eylese işrâb / Getirdi âb-ı dil-cü çeşme yaptı Vâlide Sultân".

3. Sultanahmet'te Üçler Çeşmesi (1259/1843). Üçler mahallesine adını veren ve bugün yerinde olmayan Üçler Çeşmesi'nin de bânisi Vâlide Sultan'dır. Kitâbesinden anlaşıldığına göre Bezmiâlem Vâlide Sultan, Abdülmecid'den önce dünyaya gelip küçük yaşlarda ölen Ahmed ve Mehmed adlarındaki iki oğlu ile on üç yaşında vefat eden Abdülhamid adındaki üçüncü oğlunun ruhlarının şâd olması için bu çeşmeyi yaptırmış ve adını da bu sebeple Üçler Çeşmesi koymuştur. Çeşmenin niçin yapıldığını anlatan Ziver Paşa'ya ait on beyitlik kitâbenin son üç beyti şöyledir: "Bu aynı yaptı nâmmın kıldı Üçler Çeşmesi zirâ / Zülâl-i cüdun üç taksim edip evlâda ol Sultân // O üç şehzâdeye ey teşne-leb bu ayn-ı vâlâdan / İçip su oku üç İhlâs'la bir Fâtîha ol ân // Dedi Ziver kulu bu hayr-ı câriyi görüp târih / Bu zîbâ çeşmeden âb etti icrâ Vâlide Sultân".

4. Topkapı'da Bezmiâlem Çeşmesi (1259/1843). Sultan II. Mahmud'un "ruhunu ihyâ" için yaptırılmıştır. İlk yapıldığında Beşiktaş'ta Yıldız Saat Kulesi'nin karşısında, Yıldız Sarayı'nın duvarına yaslanmış durumda ve Taksim suyuna bağlı iken 1943-1945 yıllarında yerinden sökülerek o sırada Topkapı surları dışında yıkılmış halde bulunan Hüseyin Bey Çeşmesi'nin yerine monte edilmiş ve suya kavuşturulmuştu. Ancak 1957-1958 yıllarında meydanın tanzimi sırasında buradan da kaldırılarak 100 m. kadar ileride ve sur dışında, Edirnekapı'dan ge-

Bezmiâlem
Vâlide
Sultan
Çeşmesi -
Topkapı /
İstanbul

lerek Maltepe'ye dönen yolun üzerindeki mezarlığın duvarı üstüne nakledilmiş, günümüzde yoldan 2-3 m. kadar yüksekte ve susuz kalmıştır.

Çeşme empire üslûbunda inşa edilmiş olup cephesi tamamen mermerdendir. Cephesinin yukarısında hiçbir üslûba uymayan garip bir tepelik bulunmaktadır. İki yanında ikişer buçuk metre kadar yükseklikleri olan birer mermer sütun (pâye) vardır. Tekne taşı bu sütunların kaideleri arasındaki boşlukta yer alır. Teknenin gerisindeki ayna taşı ise yüksek bir kemerle çevrilmiş, ortası alçak kabartma oluklu bir sütun üzerine konulmuş büyük bir küre kabartması ve bu küreyi çevreleyen ışık huzmeleriyle süslenmiştir. Kitâbenin üzerindeki Sultan Abdülmecid'in kabartma tuğrası Cumhuriyet'in ilk yıllarında pek çok eserde olduğu gibi kazınarak silinmiştir. Ta'lik hatla yazılmış on beyitlik kitâbe Ziver Paşa'ya aittir; tarih beyti şöyledir: "Gevherin târîhini Ziver dedim içip suyun / Kevser olsun rûhuna Mahmûd Hân'ın bu zülâl".

5. Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi Çeşmesi (1261/1845). Bu çeşme, yine Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın hayır eserlerinden olan Yenibahçe'deki Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi ile yanındaki cami için yaptırılmış ve bunlarla birlikte hizmete açılmıştır. Önceleri Kırkçeşme suyunun geçtiği Şehremini-Tatlıkuyu semtinden gelen suyu uzun zamandan beri kesilmiş durumdadır.

Empire üslûbunda inşa edilen çeşme tamamen mermer kaplamadır. Ayna taşı kabartma iki sütun arasına alınmış ve ortasına meşale şeklinde büyük yapraklı bir bitki motifi yüksek kabartma olarak işlenmiştir. Tavus kuyruğunu da andıran bu motifin kökü lüle kısmına rast-

Bezmiâlem
Vâlide
Sultan
Çeşmesi -
Yenibahçe /
İstanbul

lamaktadır. Tekne taşı ile iki yanındaki mermer sekili kısımların dış yüzlerinde papatyaya benzeyen çok yapraklı birer çiçek motifi bulunur. Kitâbenin üst kısmında görülen üçgen şeklindeki dekorlu bir kısmın içine Sultan Abdülmecid'in etrafı güneş huzmeleriyle çevrilmiş oval çerçeveli kabartma tuğrası yerleştirilmiştir. Bunun altında mermer bir silme, onun da altında kitâbe taşı yer alır. Kitâbe taşının alt kısmında ise ikinci bir mermer silme bulunmakta ve bunu ayna taşını çevreleyen iki yivli pâye taşımaktadır. Ta'lik hatla yazılmış Ziver Paşa'ya ait beş beyitlik kitâbenin tarih beyti şöyledir: "Ziver etsin def'-i illet nazmdan târîh-i tâm / Yaptı dil-cû mâder-i şâh-ı zamân aynü's-şifâ".

6. Beşiktaş Cihannümâ Mahallesinde Bezmiâlem Çeşmesi (1262/1846). Serencebey caddesini takip eden Serencebey Yokuşu'nda, Anber Ağa Camii'nin yanında duvara yaslanmış olduğu ve bir haznesi ile kitâbesinin bulunduğu kaydedilen (bk. Yüngül, s. 44) çeşme bugün yerinde mevcut değildir. Suyunun Taksim makseminde iki lüle olarak verildiğine dair bazı kayıtlar mevcuttur (*İSKİ Sular Defteri*, s. 39; aynı defterden naklen: Çeçen, s. 262). Eldeki bilgilerden 1957 yılına kadar yerinde durduğu ve suyunun da akmakta olduğu öğrenildiğine göre çeşmenin daha sonra yol açma veya diğer inşa faaliyetleri sırasında ortadan kaldırılmış olması muhtemeldir. Şair Şükrî'ye ait on dört beyitlik kitâbesinin tarih beyti şöyledir: "Vâdi-i hayrette herkes su ararken Şükriyâ / Nehr-i Kevser bunda câri söyledim târîh-i tâm".

Yine Anber Ağa Camii yanındaki Anber Ağa Çeşmesi'nin yaslanmış olduğu duvarda sonradan monte edildiği anlaşılan 1255 (1839) tarihli başka bir kitâbe daha bulunmakta ve üzerinde ta'lik hatla, "Şevketlü, mehâbetlü Sultan Abdülmecid Han efendimizin vâlideleri, ismetlü Bezmiâlem Vâlide ... [Sultan] hazretlerinin hayratıdır. Sene 1255" ibaresinin yazılı olduğu görülmektedir. Eğer "hayrat" kelimesinden kastedilenin çeşme olduğu kabul edilirse Serencebey Yokuşu'nda Vâlide Sultan'ın iki çeşmesi bulunduğu ve bu sonuncu çeşmenin de birincisi ile aynı âkibete uğramış olduğu düşünülebilir; eldeki kayıtlar da bunu teyit etmektedir (*İSKİ Sular Defteri*, s. 39).

7. Tarabya'da Bezmiâlem Çeşmesi (1269/1852-53). Hayat Çeşmesi olarak da bili-

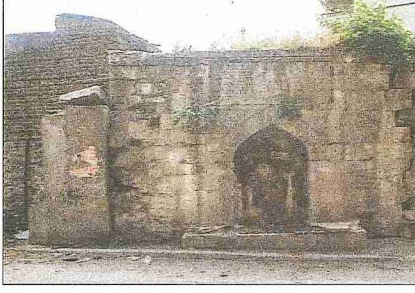

Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi - Tarabya / İstanbul

nen çeşmenin suyu Soğuksu menbaidan gelmektedir. Mimari yönden önemli bir özelliği yoktur. Geniş ve yüksek cephesi kesme taştan yapılmıştır. Teknesinin iki tarafında uzun yalıklar vardır. Mermerden olan ayna taşının üzerinde ve tamir kitâbesinin her iki tarafında kabartma motifler bulunmaktadır. Çeşme duvarının üzerindeki Sultan Abdülmecid'e ait tuğranın hemen altında inşa edildiği yılı gösteren "1269" yazılıdır. Bunun altında yer alan Lutfî imzalı iki mısralık kitâbeden de Sultan II. Abdülhamid tarafından 1319 (1901-1902) yılında tamir ettirildiği anlaşılmaktadır: "Sâye-i Sultân Hamîd Hân'da / Oldu ma'mûr Bezmiâlem Çeşmesi".

8. Alibeyköyü'nde Bezmiâlem Çeşmesi. Vâlide Sultan'ın eşi II. Mahmud'un "ruhunu ihyâ" için yaptırdığı bugün mevcut olmayan çeşmenin bir duvara monte edilmiş halde bulunan kitâbesinden inşa tarihini tesbit etmek mümkün değildir. Çünkü iki beyitlik kitâbe ortasından kırılmış ve yazıları yer yer tahrip olmuş durumdadır.

9. Silivrikapı'da Abdullah Ağa-Bezmiâlem Çeşmesi (1257/1841). Bâlâ Tekkesi civarında, Yeldeğirmeni sokağı ile Silivrikapı Yağhanesi sokaklarının kesiştiği köşede yer almakta ve üzerinde daha sonra yapılmış olan ahşap bir ev bulunmaktadır. İlk bânisi, Bâbüssaâde Ağası Abdullah Ağa'dır. Zamanla harap olan çeşme Bezmiâlem Vâlide Sultan tarafından 1257 yılında esas üslûbu değiştirilmeden tamir ettirilmiştir. Vâlide Sultan'ın on dördüncü vakfiyesinden, suyunun devamlı akması için 20 kuruş maaşla bir suyolcu tayin edilmesinin şart koşulduğu öğrenilmektedir (*Vakfiyye*, s. 392). Ziver Paşa'ya ait olan yedi beyitlik tamir kitâbesinin tarih beyti şöyledir: "Güher-senc oldu Ziver feyz-i hâmemle

Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi - Silivrikapı / İstanbul

bu târîhim / Bu ayn-i pâki cârî etti vâ-lâ mâder-i Hâkân".

Çeşmenin daha sonra yeniden tamire muhtaç hale gelerek 1325 (1907) yılında II. Abdülhamid devrinde Saraylı Serfûrû Hanım'a "rahmet vesilesi" olmak üzere tamir edildiği, cephenin sağındaki tarih kitâbesinden anlaşılmaktadır: "Merhûme Saraylı Serrûrû Hanım'a vesile-i rahmet olmak için ihyâ edildi / Fî Zilkade 1325".

Cephesi kesme taştan yapılan ve çeşme-ev mimarisinin nâdir örneklerinden birini teşkil eden eser, klasik Türk çeşme mimarisindeki özgün biçimini günümüzde de korumuştur. Dikdörtgen bir niş şeridi ile çerçevelenmiş olan cephenin en üstünde ve nişin hemen altında, ortasında Sultan Abdülmecid'in tuğrası bulunan birinci tamir kitâbesi, onun sağ altında da ikinci tamir kitâbesi yer alır. Ortada sivri Türk kemeri ve bunun içinde mermer ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşı iki kısma ayrılmış olup üstteki kısımda su taşı konulacak bir oyuk vardır; alttaki kısımda ise musluk takılmış vaziyettedir. Tekne taşının her iki yanında seki kısmı yer alır. Çeşme önceleri Kırkçeşme sularına bağlı iken bugün musluğundan şehir şebeke suyu akmaktadır.

10. Kasımpaşa'da Bezmiâlem Çeşmesi (1257/1841). Hacıhüsrev mahallesinin doğu sınırını teşkil eden İplikçi sokağı üzerinde ve Sahaf Muhyiddin Camii'nin (Kara İmam Camii) önündedir. Kitâbesinden Vâlide Sultan tarafından tamir ettirilmiş olduğu anlaşılan çeşmenin ilk bânisi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmakta, Sahaf Muhyiddin Camii'ne minber koyan ve yanında da bir sıbyan mektebi yaptıran Lâle Devri'nin meşhur kaptanpaşası Kaymak Mustafa Paşa'nın bir

hayır eseri olduğu sanılmaktadır (Ayvan-sarâyî, II, 12).

Çeşme barok üslûpta ve kesme taştan yapılmıştır. Üst kısmında demir desteklerin taşıdığı kavisli bir mermer saçak bulunmaktadır. Asıl çeşme cephesi dikdörtgen bir niş içine alınmış olup nişin kenarları bükülmüş ip şeklinde işlenmiştir. En üstte kitâbe taşı yer almaktadır. Kitâbe taşının ortasında oval bir çerçeve içinde Cumhuriyet'in ilk yıllarında kazınarak silinen Sultan Abdülmecid'in bir tuğrası vardı. Tuğra madalyonunun üstünde bir perde saçak, altında ise çapraz iki zeytin dalı kabartması bulunmaktadır. Ta'lik hatla tuğranın iki tarafına dörder mısra halinde yazılmış olan Ziver Paşa'ya ait dört beyitlik kitâbesinin tarih beyti şöyledir: "Dedi târîh-i tâmmın çâker-i dîrînesi Ziver / Akıttı Bezmiâlem Sultân mâ-i aynü'l-Hak".

Kitâbenin altında ise kenarları dantel şeklinde derinliği az bir kemer ve kemerin köşe dolguları olarak da karşılıklı birer ayıldız motifi görülür. Kemerin altında gayet uzun dikdörtgen şeklinde mermer bir ayna taşı vardır ve uçları mızrak, ortaları kemer şeklinde kıvrılmış barok üslûbunda kabartma yaprak motifleriyle süslüdür. Asıl tekne taşı yok olmuştur. Önceleri Taksim suyundan beslenen çeşmeye daha sonra şehir şebeke suyu bağlanmış, ancak 1982 yılında tekrar kesilmiştir.

11. Topkapı'da Fâtih Sultan Mehmed'in yaptırdığı Çukur Çeşme. Fâtih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettiği gün Topkapı surlarından şehre girdikten sonra kapıya yakın bir yerde, bir çeşme yapılmasını emretmişti. Sonradan Çukur Çeşme ve Çarşı Çeşmesi diye şöhret bulan bu hayrat zamanla harap olmuş ve Turunçluk menbaından gelen suyu kesilmişti. Bezmiâlem Vâlide Sultan, kethüdâsı Mîr Hasan'ı bu çeşmeyi tamir ettirmekle görevlendirmiş ve çeşme 1851 yılında yeniden hizmete açılmıştır. Bugün ortadan kalkan çeşmeler arasında bulunan eserin tamir kitâbesi altı beyit olup Ziver Paşa'ya aittir. Üç kere 1267 tarihi düşürülen son beyti şöyledir: "Eb'ül-feth-i megâzî Hân Mehmed Çeşmesi için / Getirdi hayr edip bak âb-ı sâfî Vâlide Sultân".

12. Galata Kulesi Yanında Bereketzâde Çeşmesi (bk. BEREKATZÂDE ÇEŞMESİ).

Sebiller. 1. Medine'de Bezmiâlem Sebili. Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın Medine'de Hz. Hamza Türbesi'ne giden yol üzerin-

de satın aldığı küçük bir arsaya, özellikle hacılar için on adet bakır maşrapası bulunan bir sebil yaptırmış olduğu vakfiyesinde kayıtlıdır (Vakfiyye, s. 205).

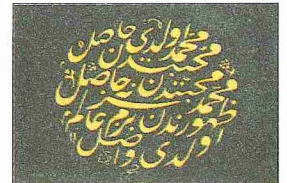
2. Medine'de Bezmiâlem Sebili (1267/1851). Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın yurkarda zikredilen sebil yakınında ve Şam Kapısı'nın dışında Sebil Bahçesi diye bilinen bostan civarında, daha önce Vehhâbî istilâsı sırasında tamamen yıkılmış olan başka bir sebilin yerine "tarz-ı nev'üze" daha büyük bir sebil yaptırdığı (8 × 6.5 zirâ) yine vakfiyesinden öğrenilmektedir (Vakfiyye, s. 357). Ziver Paşa'ya ait iki beyitlik kitâbesinin tarih beyti şöyledir: "Eylesin huccâc târîhim görüp Ziver du'a / Mâder-i Abdülmecid Hân yaptı zîbende sebîl".

3. Kerbelâ'da Bezmiâlem Sebili (1263/1847). Vâlide Sultan'ın Kerbelâ'daki Hz. Hüseyin'in türbesi avlusunda çok güzel bir sebil yaptırmış olduğu, Ziver Paşa'nın son beyti aşağıda verilen on iki beyitlik tarih manzûmesinden (Âsâr-ı Ziver Paşa, s. 206; ayrıca bk. Ahmed Rifat, s. 109) öğrenilmektedir: "Zevce-i Mahmûd Hân sultan-ı dînin mâderi / Bezmiâlem nâm sultân etti bak icrâ sebîl".

Bunlardan başka Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın İstanbul'da ve ülkenin çeşitli yerlerinde tamir ve vakfetmiş olduğu pek çok hayratı mevcuttur. Bunlar arasında Terkos gölü ve civarı, yüzlerce dönüm tarla ve arazi, çiftlikler ve köyler, dükkânlar, hanlar, değirmenler, evler vb. zengin geliri emlak ile muhtelif vakıflara ve hizmetlere sarfedilmek üzere tahsis etmiş olduğu büyük meblâğda "nü-küd-i mevkûfe" sayılabilir.

Vâlide Sultan, Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara (Türbe-i Nebevî) ile İstanbul'daki Ebû Eyyüb el-Ensârî Vakfı'na da çeşitli hizmetler (cüzhanlık, ferâşlık, bevâblık vb.) götürmüş ve değerli bağışlarda bulunmuştur. Sık sık kullanmış olduğu mühründe kazınmış olan aşağıdaki ibare, onun mânevî şahsiyetini de ortaya koyan güzel bir örnektir: "Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl / Muhammed'siz muhabbetten ne hâsıl / Zuhûrundan Bezmiâlem oldu vâsıl".

Bezmiâlem
Vâlide
Sultan'ın
mührü

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Dahiliye, nr. 9035, İrade-Meclis-i Vâlâ, nr. 23.131; *Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakfiyeleri*, VGMA, Kasa nr. 11, s. 12-13, 20-21, 205, 357, 392; *Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakıfları Fodla Defteri*, VGMA, Kasa nr. 44; *Evkâf-ı Hümâyun Nezâretî Bütçe Defteri*, sene 1326, s. 95; *Ayvanârâyî, Hadikatü'l-cevâmi*, II, 12, 21; *Ziver Paşa, Âsâr-ı Ziver Paşa*, Bursa 1313, s. 117-121, 128 vd., 147 vd., 203, 206, 305; *Lutfî, Târih*, VI, 3; VIII, 10, 71-72, 74 vd.; IX, 18, 26, 32; *Mehmed Emin el-Mekkî, Hulefâ-i İzâm-ı Osmâniyye*, İstanbul 1318, s. 17, 52-53; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 726-728; *Mehmed Râif — A. Bahri, Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1316, I, 321, 468-471, 576; *Ahmed Rifat [Yağlıkçızâde], Lugat-ı Târhiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299-1300, s. 109; *Mehmed Zihni, Meşâhîrü'n-nisâ*, İstanbul 1294, I, 122-123; *Mehmed Ziyâ, İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1336, I, 130-132; *S. Celâl Antel, "Tanzimat Maarifi", Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 446-448; *Konyalı, İstanbul Âbideleri*, s. 20-21; *Tanışık, İstanbul Çeşmeleri*, I, 258, 260, 264, 338; II, 77 vd., 189 vd., 193-195, 229; *S. Nâzım Nirven, İstanbul'da Fâtih II. Sultan Mehmed Devri Türk Su Medeniyeti*, İstanbul 1953, s. 75-76; *Naci Yüngül, Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 42, 44 vd.; *M. Çağatay Uluçay, Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının İç Yüzü*, İstanbul 1959, s. 55-56, 112-113; a.mlf., *Haremden Mektuplar*, İstanbul 1956, s. 147-164; a.mlf., *Harem II*, Ankara 1971, s. 62, 65-66, 154; a.mlf., *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 120 vd.; *Tahsin Öz, İstanbul Camileri*, İstanbul 1962-65, I, 36; II, 20; *K. İsmail Gürkan, Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakfı Gureba Hastahanesi Tarihçesi*, İstanbul 1967; *Vasîf Gündoğdu Artun, İstanbul'da XIX. Yüzyıl Çeşmeleri* (mezuniyet tezi, 1968), İÜ Ed.Fak., İÜ Ktp., nr. 6072, s. 42-43, 45, 51-52, 88; *Celâl Esad Arseven, Türk Sanatı*, İstanbul 1973, s. 177-178; *Türkiye Maarif Tarihi*, I-II, 449-453; *İSKİ Sular Defteri* (Vakıf Anıtma Sular Müdürlüğü), s. 39; *Kâzım Çeçen, İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984, s. 113, 145, 260 vd., 262; *Bereket-zâde Çeşmesi (La Fontaine de Bereketzâde)* (haz. İstanbul Şehri Muhibleri Cemiyeti), İstanbul, ts.; *A. Refik, "Sultan Abdülmecid Han'ın Sarayında (Doktor Spitzer'in Hatıratı)", TOEM*, VI (1333), s. 599-622; *Z. Melek, "Son Devirde Kadınlar Saltanatı", Resimli Tarih Mecmuası*, II/15, İstanbul 1951, s. 633; *Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Bezmiâlem Vâlide Sultan", a.e.*, IV/39 (1953), s. 2098 vd.; *Fazıl İ. Ayanoğlu, "Vakıf Yapan Türk Kadınları", İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XXIX/1-2, İstanbul 1963, s. 7-9; *Ertan Ünal, "İstanbul Çeşmeleri", Hayat Tarih Mecmuası*, V/7, İstanbul 1969, s. 38; *Erdem Yücel, "Vakıf Yapan Kadınlar", a.e.*, VII/2 (1971), s. 45-49; *İ. Hakkı Konyalı, "Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakfiyeleri", Yeni Asya*, İstanbul 8-11 Kasım 1973; *J. Deny, "Vâlide Sultan", İA*, XIII, 185.

M. HÜDAİ ŞENTÜRK

BEZMİÂLEM
VÂLİDE SULTAN CAMİİ(bk. DOLMABAĞÇE CAMİİ;
GUREBA HASTAHANESİ CAMİİ).

BEZZÂR

(البيزار)

Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik
el-Bezzâr el-Basrî
(ö. 292/905)

Müsned sahibi muhaddis.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. "Tohum satıcısı" anlamına gelen Bezzâr lakabını hangi sebeple aldığı bilinmemektedir. Hüdb'e b. Hâlid, Abdü'lâ b. Hammâd ve Bündâr gibi hocalardan hadis öğrendi. Kendisinden de İbn Kâni, Ebû'l-Kâsım et-Taberânî ve Ebû's-Şeyh gibi birçok muhaddis hadis rivayet etti. Muhaddisler genellikle hadis tahsil etmek için ilim muhitlerine seyahatler yaparken Bezzâr, bildiği hadisleri daha geniş muhitlere yaymak maksadıyla İsfahan, Bağdat, Mısır, Mekke ve Şam bölgesindeki Remle'ye bizzat kendisi gitti. Rivayet ettiği hadislerde bulunan illet*leri de talebelerine söyledi. Tamamı hadis öğrenim ve öğretimi için harcanan seksen yıllık bir ömürden sonra Remle'de vefat etti.

Hadis tenkitçileri onu sika* bir muhaddis olarak kabul etmekle beraber hadis okuturken eline kitap almayı güçlü hâfızasına güvenip ezbere rivayette bulunduğu için çok yanıldığını söylerler.

Eserleri. 1. *el-Müsned. el-Müsnedü'l-kebir* ve *el-Bahrü'z-zehhâr* adlarıyla da anılan eser, aşere-i mübeşşerenin müsned*leriyle başlayıp devam etmektedir. Kitabın I. cildi Murad Molla (nr. 572), II ve III. ciltleri Ezher (nr. 604, hadis 924), VI. cildi de Köprülü (nr. 426) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Nüreddin el-Heysemî, *el-Müsned'in Kütüb-i Sitte*'de bulunmayan hadislerini toplamış ve bunları bablara göre tertip ettiği eserine *Keşfü'l-estâr 'an zevâ'idi'l-Bezzâr* adını vermiştir. "Kitâbü'l-İlmân" ile başlayıp "Kitâbü'l-İlm", "Kitâbü'l-Şahâre" ile devam eden bu eser "Kitâbü'z-Zühud" ile son bulmaktadır. *Keşfü'l-estâr* Habîbürrahman el-A'zamî tarafından dört cilt halinde neşredilmiştir (Beyrut 1399-1405/1979-85). Her ne kadar Heysemî'nin bu eseri muhtelif kaynaklarda (meselâ bk. Kettânî, s. 171; *Tecrid Tercemesi*, I, 223) *el-Bahrü'z-zehhâr fi zevâ'idi Müsnedi'l-Bezzâr* adıyla verilmekte ise de *Keşfü'l-estâr* mukaddimesinde (s. 5) bizzat Heysemî'nin belirttiği üzere *el-Bahrü'z-zehhâr*, Bezzâr'in eserinin adıdır. Kettânî'nin *el-Müsned'e el-Bahrü'z-zâhir* denildiğine dair ifadesi de bir zühul ese-

ri olmalıdır (*er-Risâletü'l-müste'rafe*, s. 68). Ayrıca İbn Hacer el-Askalânî, *el-Müsned'in Kütüb-i Sitte* ile Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde bulunmayan hadislerini bir araya getirmiş ve eserine *Zevâ'idü Müsnedi'l-Bezzâr* adını vermiştir (Âsâfiye Ktp., nr. 1/632, hadis 549). 2. *Kitâbü'ş-Şalât 'ale'n-nebî*. Yegâne nüshası Bursa Hüseyin Çelebi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1181/1).

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 334-335; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 554-557; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, II, 653-654; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 124-125; Heysemî, *Keşfü'l-estâr* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1399-1405/1979-85, I, 5; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 237-239; *Tecrid Tercemesi*, I, 223-224; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 209; Dihlevî, *Bustânü'l-muhaddisîn*, s. 75-76; Max Weisweiler, *İstanbul Hand-schriftenstudien zur Arabischen*, İstanbul 1937, nr. 41, s. 61-62; Kettânî, *er-Risâletü'l-müste'rafe*, s. 68, 171; Sezgin, *GAS*, I, 162; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihrisü mahfûzâtü mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, I, 219.

M. YAŞAR KANDEMİR

BEZZÂZİ

(البيزازی)

Hâfızüddîn Muhammed
b. Muhammed b. Şihâb el-Kerderî
el-Hârizmî el-Bezzâzî
(ö. 827/1424)

Hanefî fıkah âlimi.

İbnü'l-Bezzâzî diye de bilinir. Hârizm köylerinden Kerder asıllı olup "el-Bezzâzî" nisbesi, muhtemelen babası ve kendisinin bezcilik mesleğiyle meşgul olmaları sebebiyle şöhrat bulmuştur. İlk tahsilini memleketi olan Saray'da (İdil nehri boylarında) yaparken babasından da ders

Bezzâzî'nin
bir minyatürü
(es-Şekâ'îku'n-
nu'mâniyye,
TSMK, Hazine,
nr. 1263, vr. 27*)